

ХОЖИМУРОД ОДИЛҚОРИЕВ

**КОНСТИТУЦИЯ ВА
ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ**

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАҲРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ — 2002

Т а қ р и з ч и л а р:

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг академиги,
юридик фанлар доктори, профессор Ш.З.ЎРАЗАЕВ;
юридик фанлар номзоди, профессор Р.Қ.ҚАЮМОВ

Одилқориев Х. Конституция ва фуқаролик жамияти. — Т.: Шарқ, 2002. — 320 б.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси мамлакатда демократик ҳуқуқий давлатчилик ва эркин фуқаролик жамияти барпо этишнинг қонуний замини сифатида ижтимоий-сиёсий ҳамда ҳуқуқий фикр марказида бўлиб келмоқда.

Китобда Конституциянинг яратилиш тарихи, моҳияти, асосий принциплари, ўзига хос хусусиятлари, қонунчилик тизимининг ўзаги эканлиги, унинг мафкуравий ва маънавий-ахлоқий салоҳияти жонли мисоллар асосида илмий-назарий таҳлил этилган.

Конституция юксак ижтимоий-ҳуқуқий қадрият сифатида талқин этилиб, фуқаролик жамияти институтларини шакллантиришда ҳаётбахш роль ўйнаётганлиги кўрсатиб берилган.

Кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

ББК 67.99(2)01

© «Шарқ» НМАК Бош таҳририяти, 2002.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг ўн йиллигига бағишланади.

“Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қабул қилиниши мамлакат ҳаётида улкан сиёсий воқеа, янги Ўзбекистонни қарор топтириш жараёнидаги муҳим қадам бўлди.

...Конституция суверен давлатимизнинг қонунчилик-ҳуқуқий негизини шакллантиришнинг асосий пойдевори, мустақил давлатчилигимизнинг тамал тоши бўлди”.

Ислом Каримов

СЎЗ БОШИ

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг ҳуқуқий рамзи, халқ хоҳиш-иродасининг олий ифодаси бўлиши Конституция қабул қилинганига ўн йил тўлди. У фуқароларимиз сиёсий ва ҳуқуқий эркинлигининг буюк мадҳияси сифатида янграмоқда, яшамоқда ва амал қилмоқда. Асосий қонунимиз ўтган қисқа тарихий давр мобайнида янги демократик ўзбек давлатчилиги ҳамда адолатли фуқаролик жамияти қарор топишининг, мазкур мақсад йўлида амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотларнинг барқарор қонуний замини бўлиб хизмат қилиб келмоқда.

Конституцияимизнинг ўн йиллиги арафасида муҳтарам китобхонларга тақдим этилаётган “Конституция ва фуқаролик жамияти” деб номланган мазкур китоб иқтидорли ҳуқуқшунос олим, юридик фанлар доктори Хожимурод Одилқориев қаламига мансубдир. Китобга муаллифнинг мустақиллик йилларида конституциявий-ҳуқуқий тараққиётимиз, сиёсий ва ҳуқуқий тизим ислохоти, мамлакатимизда фуқаролик жамиятини шакллантириш, янги давлатчилиги ҳамда демократик институтлар ва қадриятларнинг қарор топиш жараёнларига оид масалалар юзасидан чоп этилган мақолалари, ўқиган маърузалари, таҳлил ва мулоҳазалари асос қилиб олинган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг яратилиши билан боғлиқ бўлган бутун жараён, Президент Ислом Каримов раислигидаги Конституциявий комиссиянинг ижодий фаолияти, Асосий қонун лойиҳасининг умумхалқ муҳокамаси жонли тарихий фактлар асосида муфассал ёритилганлиги ва бу борада чуқур назарий ҳамда амалий ҳулосалар қилинганлиги асарнинг конституцияшунослигимиз

манбалари қаторидан муносиб ўрин олишини таъминлаши шубҳасиз. Муаллиф Конституциямизнинг моҳиятини, ижтимоий-сиёсий, юридик, мафкуравий ҳамда маънавий табиатини, унинг замирига қуйилган асосий демократик принциплар мазмунини, барча қирралари ва хусусиятларини юксак илмийлик, собитқадамлик, ажойиб маҳорат билан ифода этган.

Алоҳида эътиборли жиҳати шундаки, асарда Конституция талқинига ноанъанавий, теран фалсафий ёндашув амалга оширилган. Унга кўра, Конституция нафақат сиёсий ва юридик нуқтаи назардан, балки мафкуравий, маънавий-ахлоқий жиҳатдан изоҳланиб, у жамият ҳуқуқий қадриятлари тизимида юксак ўрин тутувчи беназир қадрият, олий ижтимоий неъмат эканлиги исботлаб берилган.

Сиёсий демократиянинг улкан ютуғи бўлмиш Конституциямизда ҳокимият масалалари муҳим ўрин тутди. Конституция воситасида давлат ҳокимияти билан инсон ўртасидаги муносабат ўзининг мўътадил ечимини топомқда. Давлат ҳокимиятининг демократиклиги Конституцияда инсон (фуқаро) ҳуқуқлари нечоғлиқ мукаммал акс эттирилганлиги ҳамда кафолатланганлиги билан изоҳланади. Асарда ҳокимиятнинг илмий-назарий талқинига, Конституция билан ҳокимият ўртасидаги нисбатга, уларнинг ўзаро муносабати диалектикасига катта эътибор қаратилган. Шу муносабат билан асарда ҳокимиятлар тақсимланишининг конституциявий механизми муфассал ёритилган.

Ўзбекистонда рўй бераётган муҳим ўзгаришлар, яъни қонунчиликни либераллаштириш, парламент ислохотларини амалга ошириш, суд-ҳуқуқ тизимини демократлаштириш айнан Конституциядан ўз ибтидосини олганлиги ёрқин ифода-лаб берилган. Муаллиф Ўзбекистонда икки палатали қонун чиқарувчи идора шаклланиши ҳамда у билан боғлиқ янги парламентаризм амалиёти ва анъаналари қарор топишига оид бир қатор назарий ва амалий ҳулосалари ҳамда таклиф-мулоҳазаларини илгари сурган.

Конституцияда инсон ва фуқаронинг демократик ҳуқуқлари ҳамда эркинликлари мустаҳкамланганлиги, уларнинг дунё стандартлари, халқаро ҳуқуқ тамойилларига тула мослиги эътироф этилади. Энг муҳими, Асосий қонунда мустаҳкамланган устувор нормаларнинг, жумладан, инсон ҳуқуқларига оид қоидаларнинг амалга оширилиш механизми, конституциявий-ҳуқуқий тартибга солишнинг турли жиҳатлари илмий-оммабоп гарзда таҳлил этиб берилган. Зеро, демократик фуқаролик жамиятини барпо этишда инсон ҳуқуқларининг таъминланганлигига устувор эътибор қаратилиши лозим. Худди шундан келиб чиқиб, Конституциямиз инсон шахсини улуғлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлаш йўлини тутган. Бу унинг адолатли ва инсонпарвар табиа-

тидан далолатдир. Мазкур жиҳатлар асарда ўзининг яққол ифодасини топган.

Қонун устуворлигини, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоясини таъминламасдан туриб, — деб ўқтиради Президент И. А. Каримов, — фуқаролик жамиятини қуриш ҳақида сўз юритишга ҳеч қандай асос қолмайди. Бу тамойиллар Конституциямизда аниқ белгилаб қўйилган...»¹

Китобнинг диққатга сазовор жиҳатларидан яна бири шундаки, унда жамиятимизнинг сиёсий тизими чуқур илмий таҳлил этилган. Сиёсий тизимнинг конституциявий асослари, уни демократик ислоҳ этиш ва эркинлаштириш муаммолари ҳамда бу борада мустақиллик йилларида эришилган жиддий ютуқлар тарихийлик, реал воқелик замирида кўрсатиб берилган. Фуқаролик жамияти ва сиёсий тизимнинг таркибий тузилмалари ҳисобланган сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари, нодавлат ташкилотлар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолияти, уларнинг ўзаро тизимли алоқадорлиги батафсил ёритилган. Муаллиф сиёсий ислохотларнинг қонуниятлари ва тенденцияларини англаб етиш ҳамда уларни ифодалашга саъй-уруниш қилган. Эркинлаштириш ва демократлаштириш жараёнларини янада чуқурлаштиришга йўналтирилган таклиф ва мулоҳазаларини баён этган.

Фуқаролик жамияти институтларини шакллантириш хусусида илмий таҳлил юритиш ва бу ғояларни кенг омма эътиборига (ижтимоий онгга) етказиш мазкур асарнинг марказий мавзусидир. Унда Конституциянинг мазмун-моҳияти, қоида ва принциплари мамлакатда эркин фуқаролик жамияти барпо этиш манфаатлари нуқтаи назаридан ёритилган. Фикримизни янада аниқроқ ифодалайдиган бўлсак, Асосий қонунимиз ўз ички салоҳиятига кўра фуқаролик жамияти инфратузилмасини қарор топтириш учун ҳуқуқий пойдевор вазифасини бемалол ўтай олади. Шунга асосланиб таъкидлаш мумкинки, Конституция фуқаролик жамиятининг иқтисодий асослари, сиёсий шакли, ҳуқуқий маланияти ва маънавий устунлари вужудга келиши ҳамда ривожланишига тўла-тўқис хизмат қилади. Асар муаллифи ана шу масалаларга ниҳоятла катта эътибор қаратган ва бу ҳол таҳсинга лойиқдир.

Мустақиллик йилларида республика қонунчилигининг жадал ривожланаётганлиги давримизнинг ўзига хос хусусиятидир. Шу боис китобда қонунчиликни такомиллаштириш стратегияси масалалари кўтарилганлиги айтиш мумкин. Ўзбекистон Республикасида қонун ижодкорлик жараёни учун ва қонунчиликни истиқболдаги тараққиёти учун Конституция стратегик асос эканлигининг далиллаб берилиши улкан ил-

¹ Каримов И. А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари // Халқ сўзи 2002 30 авг.